

OM TE MEET IS OM TE WEET

deur Michiel M Scholtz¹,
Dina A Linde¹ en
Anette Theunissen²

¹LNR Diereproduksie-Instituut, Irene,
²Vaalharts-navorsingstasie,
Jan Kempdorp, Noordkaap.

Prof. Jan Bonsma het 'n boek met die titel "Livestock Production: Man Must Measure" geskryf wat in 1983 gepubliseer is. Die beginsels wat in hierdie boek aangespreek word, is nog steeds geldig.

“
Man must measure.
Om te meet
is om te weet.
Amadoda makajonge
umlinganiselo.
Go lekanyetsa ke
go itse.

In hierdie artikel gaan ons probeer demonstreer waarom dit ook vir Ngunitelers belangrik is om te meet.

HOEKOM IS DIE KEUSE VAN 'N TEELBUL BELANGRIK?

Een van die belangrikste stappe in die **genetiese verbetering** van 'n kudde is die **seleksie** van die **bulle** wat in die kudde gebruik gaan word. Die bul het 'n groot impak op die kudde, omdat 50% van die kalwers se genetica juis deur die bul beïnvloed word.

Daar is 'n **groot verskil** tussen **genetiese verandering** en **genetiese verbetering**. Wanneer daar minimum standaarde vir produksie- en reproduksie-eienskappe gestel word, gaan die ras geneties verbeter word, maar nie noodwendig geneties verander word nie.

Ter illustrasie hiervan kan die Nguniras as voorbeeld gebruik word. Daar is minimum standaarde vir die Nguni ten opsigte van ouderdom by eerste kalwing en tussenkalf-periode. Dit het daartoe gelei dat die tussenkalf-periode van die ras oor 'n tydperk van 25 jaar 19 dae korter geword het. **Het hierdie afname in tussenkalf-periode die Nguniras verbeter, of verander?**

Indien daar minimum standaarde vir vrugbaarheid gestel word, hoekom kan daar nie ook **minimum** standaarde vir **speengewig (binne 'n kudde)** gestel word nie?

Soos hierbo genoem, is die **keuse** van 'n **teelbul** belangrik om 'n kudde geneties **te verbeter**. Gelukkig hoef die keuse van 'n teelbul nie moeilik te wees nie. As die prosedure gevolg word wat ook gevolg word om 'n werknemer aan te stel, dan is dit maklik.

think different

'n Werkgewer sal nie iemand net op grond van sy identiteitsdokument aanstel nie. As die potensiële werknemer die gepaste kwalifikasies en 'n goeie CV het, het hy 'n beter kans op 'n aanstelling. Om 'n **teelbul** te koop is basies dieselfde.

"Is u bereid om 'n bul te gebruik waarvan u geen inligting het nie? Nee. 'n Bewys van die bul se prestasie moet gegee word."

Soortgelyk sal 'n werkgewer nie iemand aanstel waarvan hy net die geboorte-sertifikaat het en geen ander inligting nie. 'n Bul se registrasiesertifikaat lewer net bewys van wanneer en waar dit gebore is (die teler) sowel as wie die bul se ouers is.

Of die bul nou vir stoetteling of vir kommersiële doeleindes gebruik gaan word, dit moet steeds geselekteer word op grond van sy prestasierekords. Kies 'n bul wat die produksie-sisteem en die plaasomgewing die beste gaan pas. Die 'posbeskrywing' vir die bul moet bekend wees. Besluit wat die spesifieke kudde benodig: vrugbaarheid, 'n beter groei-tempo, groter of kleiner koeie, verhoogde melk-produksie of verhoogde speengewig. As hierdie stap afgehandel is, kan die boer 'n kortlys opstel van die mees geskikte bulle.

'n Registrasiesertifikaat is die bul se 'identiteitsdokument'. Dit bewys dat die bul van 'n spesifieke ras afkomstig is en dat dit voldoen aan die minimum

standaarde wat deur die spesifieke Rasgenootskap daargestel word. Dit bevat ook sekere stamboom-inligting en mag selfs prestasie-inligting bevat. Die prestasie-inligting is die 'kwalifikasies' van die bul. Met ander woorde; wat is die vlak van onderrig wat die potensiële werknemer het, asook sy punte. Die prestasie-inligting wys of die bul getoets is en in watter fases.

- Fase A: Voor speen
- Fase B: Na speen
- Fase C: Sentrale groeitoets
- Fase D: Op-die-plaas groeitoets

Dit gee ook die werklike prestasie van die bul. Beraamde teelwaardes (BTW) is die 'CV' van die bul en verwys na die waarde van die dier vir 'n spesifieke eienskap in 'n teelprogram.

'n Persoon se 'CV' kan verander met verloop van tyd en moet altyd opgegradeer word.

Ook 'n bul se teelwaardes kan verander met tyd soos meer inligting beskikbaar word. Die mees onlangse waardes moet altyd gebruik word.

Algemene riglyne oor hoe die teelwaardes gebruik kan word in seleksie is beskikbaar, maar word nie in hierdie artikel bespreek nie. Dit is belangrik om in ag te neem dat teeldeelwitte anders mag wees vir verskillende omstandighede en dat teelwaardes in lyn daarmee gebruik moet word. Byvoorbeeld, die toestande mag sodanig wees dat 'n koei wat 'n swaar kalf speen omdat sy baie melk het, se reserwes sodanig uitgeput word dat sy nie die volgende dekseisoen dragtig word nie. Onder sulke toestande moet daar gediskrimineer word teen hoë teelwaardes vir melk, want dit gaan vrugbaarheid nadelig beïnvloed.

Die volgende stap is om die bulle te identifiseer wat u teeldeelwitte kan nastreef. Hierdie is die proses waar 'n kortlys opgestel word van die potensiële bulle deur te kyk na die inligting wat beskikbaar is op die registrasiesertifikaat, prestasie-inligting en teelwaardes.

Verkry die veilingskatalogus vooraf en bestudeer die prestasie-inligting en teelwaardes van die bulle in die katalogus. Dit is ook belangrik om na die prestasie van naby verwantes te kyk (ouderdom by eerste kalf en die tussenkalwings-periode van die moeder). In die geval van 'n privaat koop moet ook vir die inligting gevra word. Identifiseer die bulle wat voldoen aan die behoeftes van u teeldeelwitte en oorweeg net daardie bulle.

Wanneer die bulle geïdentifiseer is, moet **'n visuele** ondersoek van die bulle gedoen word. Hierdie is wanneer die werkgewer (u, as boer) 'n onderhoud voer met die werknemer (gekortlyste bulle). 'n Werkgewer gaan nie 'n onderhoud voer met iemand wat nie op die kortlys verskyn nie. So, moenie na bulle kyk wat u nie gekortlys het nie. Dit mag u deurmekaar maak as u 'n bul sien waarvan u hou, maar wat nie gekortlys is nie.

Konsentreer op die volgende funksionele doeltreffendheids-eienskappe wanneer na die bul gekyk word:

1. Manlikheid (wanbalans van testosteroon)
2. Skrotum
3. Skede
4. Kloue
5. Die romp (rump)
6. Die bene en kootgewrigte
7. Temperament

Nou is u reg om 'n 'aanbod van aanstelling' aan die bul te maak. Onthou dat u miskien nie suksesvol gaan wees met die aankoop van u eerste keuse bul nie, maar daar mag ander opsies wees as daar meer as een bul gekortlys is.

'n Werkgewer moet nooit iemand aanstel wat nie die werk kan doen nie. Moet nooit 'n bul koop wat nie aan u vereistes voldoen nie.

PRAKTIESE VOORBEELDE UIT DIE VAALHARTS NGUNIKUDDE

Die Vaalharts Ngunikudde is gevestig deur teeldiere (verse, koeie en bulle) aan te koop op veilings wat onder beskerming van die Nguni Telersgenootskap gehou is. Al die diere het dus aan rasstandaarde voldoen. **Ongelukkig het nie al hierdie diere oor prestasie-inligting beskik toe hulle aangekoop is nie.**

Oor 'n vierjaar-periode was die gemiddelde 205-dae speengewig van Nguni-bulkalwers in die kudde 152 kg. Die speengewig van die hoogste 10% was 186 kg en die van die laagste 10% was 116 kg. Die speengewig van die laagste 5% was 97 kg. Sou die kudde hierdie koeie ingekoop het as dit bekend was dat die speengewig van hulle kalwers minder as 100 kg sal wees? **Daarom is dit belangrik dat prestasie-inligting van koeie ook beskikbaar moet wees.** Koeie soos hierdie swakste 5% hoort nie in die ras nie. Die vraag is: hoeveel sulke koeie word op veilings onder beskerming van die genootskap verkoop?

In die Angus x Nguni-program is daar 'n Angus x Nguni-bulletjie gespeen met 'n gekorrigeerde 205-dae gewig van 303 kg.

Daar was besorgdheid dat die kalf verkeerd geweeg is, of dat dit 'n skryffout was. Toe die kalf egter by die voerkraal op Irene aankom het, het hy 372 kg geweeg. So, die speengewig was reg. Die koei het slegs 337 kg by die speen van haar kalf geweeg, so die kalf-koei-verhouding was 90%. Hoort so 'n Nguni-koei in die ras? Of die antwoord nou "Ja" of "Nee" is, as daar nie gemeet word nie, sal daar nie kennis gedra word van so 'n koei nie.

Daar is ook 65 jong Nguni-bulle in die voerkraal op 'n laer energie rantsoen gevoer. Die gemiddelde daaglikse toename (GDT) was 1.28 kg/dag. Die 25% (15 bulle) wat die hoogste GDT gehad het, het teen 1.59 kg/dag gegroei, wat heeltemal aanvaarbaar is vir die voerkraal. Die 25% met die swakste GDT het teen 0.98 kg/dag gegroei. 'n Voerkraal sal net eenkeer sulke diere voer en nooit weer nie. Net soos wat dit belangrik is om van die koeie met 'n swak vrugbaarheid ontslae te raak, behoort sulke bulle ook uit die ras verwyder te word, want hulle nageslag gaan selfs op die veld swak presteer. Daar was ook 'n bul wat teen 2 kg/dag gegroei het en hy behoort ook geprul te word, want hy is 'n uitskieter.

PRAKTIESE RIGLYNE

Die minimum vrugbaarheidstandaarde (skrotum-omvang, ouderdom by eerste kalwing, tussenkalf-periode) wat op die Nguni van toepassing is, is prysenswaardig en is waarskynlik die rede waarom die

Nguni een van die vrugbaarste rasse in die land is. Dit is egter belangrik dat minimum (en maksimum) standaarde ook vir ander eienskappe, soos gewig en groei, toegepas word.

'n Praktiese riglyn wat as vertrekpunt gebruik kan word, sou wees:

1. *Alle verskalwers waarvan die speengewig/teelwaarde 15% swakker as die kuddegemiddeld (indeks van onder 85%) en 25% beter is as die kuddegemiddeld (indeks van groter as 125%) moet geprul word.*
2. *In die geval van bulkalwers kan die grense 10% onder kuddegemiddeld (indeks onder 90) en 25% beter as kuddegemiddeld (indeks bo 125) wees vir speengewig, 18 maande gewig en selfs op-die-plaas groeitoetse.*

Sulke standaarde sal verseker dat uitskieters uit die kudde en gevolglik die ras, verwyder word. Die langtermyn-doelwit behoort egter te wees om pasgemaakte modelle te ontwikkel vir die beraming van teelwaardes vir ras-spesifieke eienskappe, wat nie noodwendig dieselfde as vir ander rastipes mag wees nie. Suider-Afrikaanse Sanga-rasse is redelik uniek, aangesien hulle tropies aangepaste Taurus-rasse is. Dit mag 'n unieke benadering verg. ■

